

Fantoly Zsanett¹

Fejezetek Los Angeles rendészettörténetéből

Bevezetés

Az elmúlt hónapokban az Amerikai Egyesült Államokban egyre gyakoribbá váltak a faji alapú zavargások és – értelemszerűen – az ezekre adott hatósági válaszreakciók. Jelen tanulmány specifikusan Los Angeles rendészettörténetére koncentrálna arra a kérdésre keresi a választ, milyen kriminológiai, rendészeti és jogi eszközökkel lehet az emberi méltóság tiszteletben tartása mellett hatékonyan fellépni a zavargások ellen.

A wattsi zavargások (Watts Riots)

1965. augusztus 11-én a 24 éves, rablás büntette miatt feltételes szabadságra bocsátás hatálya alatt álló *Marquette Frye* ittasan vezette az édesanyja, *Rena Price* tulajdonát képező Buick típusú személygépkocsit Los Angeles Watts nevű, többségében afrikai amerikaiak által lakott területében. Az autóban utasként tartózkodott a sofőr bátyja, *Ronald* is. Az ittás vezetés miatt történő rendőri igazoltatást követően az autóvezető őrizetbe vételére és a személygépkocsi lefoglalására került sor. *Frye* ellenállást tanúsított a rendőri intézkedéssel szemben, *Ronald* pedig elszalad a közelben lakó édesanyjukért, őt hívta segítségül a helyszínre. *Rena Price* – tanúvallomása szerint – azért érkezett a helyszínre, hogy megdorgálja fiát az ittás vezetés miatt, és birtokba vétellel megakadályozza a tulajdonát képező autó lefoglalását. Mire *Ronald* és *Rena Price* visszaértek az igazoltatás helyszínére, már egy kisebb tömeg verődött össze az utcán a helybeli lakosokból, akik szidalmazták az intézkedő rendőröket. *Frye* és a rendőrök közötti heves vitának percek alatt mintegy száz szemtanúja lett. Az intézkedő rendőrök – látva az összegyűlt és feldühödött tömeget – erősítést kértek. A helyszínre érkező rendőrautókat a tömeg követ dobálta meg, és a *Frye*, illetve általában a sötét bőrűek elleni rendőri erőszakra, túlkapásra hivatkozva támadóan léptek fel a kiérkező rendőrökkel

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntető-eljárásjogi Tanszék. Kapcsolat: fantoly.zsanett@uni-nke.hu.

szemben.² Egy terhes nő a tömegből leköpte az egyik motoros rendőrt, amire őt a rendőrök kirángatták a tömegből. A feldühödött helyi lakosság ellenállása és erőszakos fellépése erre inkább erősödött, amikor *Frye, Rena* és *Ronald* még aznap letartóztatásba kerültek.³

Az eset után azonban az elégedetlen tömeg egyre nőtt az Avalon Boulevardon, és az elkövetkező hat napban egy közel 120 km²-es harci terület alakult ki Watts kerületében. Augusztus 12-én a rendőri vezetés egyeztetést kísérelt meg az afrikai amerikai felkelők vezetőivel, az egyeztető tárgyalások azonban nem vezettek eredményre. Los Angeles rendőrfőnöke végül arra az elhatározásra jutott, hogy a kaliforniai Nemzeti Gárdától kér segítséget.⁴

Augusztus 13-án 14 ezer nemzeti gárdista mellett a tengerészgyalogságot és – 2300 katonával – a hadsereget is bevetették a zavargások leverése céljából. Aznap éjjel tűzharcban meghalt az első civil áldozat.

Augusztus 14-én összesen mintegy 16 ezer rendőr és katona volt az utcákon, de nem sikerült helyreállítani a közrendet és a közbiztonságot. A színes bőrű tüntetők rendőrkocsikat zúztak, fosztogattak és gyújtogattak. Molotov-koktélok dobáltak és a háztetőkről tüzeltek fegyvereikkel. Az üzletek kirakatait bezúzáva árukat tulajdonítottak el, különösen a tehetősebb afrikai amerikai tulajdonosok boltjait fosztogatták. A Los Angeles-i rendőrfőnök kijárási tilalmat rendelt el este 20 óra utánra Los Angeles déli és centrális kerületeiben, Watts egész körzetére és a többségében afrikai amerikaiak által lakott kerületekre. A kijárási tilalom alapján, aki 20 óra után az utcán tartózkodott, azt letartóztatták. Augusztus 15-ére, a kijárási tilalomnak köszönhetően, enyhültek a zavargások, egy nappal később pedig a zavargások utolsó mozzanatait is – közvetlen tűzharcokban – leverte a rendőrség.

A Watts kerületében történt zavargás összesen hat napig tartott, 30–35 ezer aktív résztvevővel és 70 ezer szimpatizánssal. 34 emberéletet követelt, 1032 személy sérült meg. Több mint 1000 ház rongálódott meg és körülbelül 400 millió dolláros kár keletkezett.⁵

Az előzményekhez tartozik, hogy 1915 és 1940 között zajlott az afrikai amerikai lakosság észak- és közép-nyugat Amerikába történő beáramlásának első hulláma. Ebből Los Angeles még kimaradt, inkább New York, Chicago, Philadelphia és Boston volt a célállomás. Az 1940-től kezdődő második bevándorlási hullám

² Max Felker-Kantor: Liberal law-and-order: the politics of police reform in Los Angeles. *Journal of Urban History*, 46. (2020), 5. 1030.

³ Lindsey Lupo: *Flak-Catchers. One hundred years of Riot Commission Politics in America*. Lanham, Lexington Books, 2010. 93.

⁴ Robert M. Fogelson: White on black. A critique of the McCone Commission Report on the Los Angeles riots. *Political Science Quarterly*, 82. (1967), 3. 337.

⁵ James Queally: Watts riots. Traffic stop was the spark that ignited days of destruction in L.A. *Los Angeles Times*, 2015. július 29.

azonban már Los Angelest sem kerülte el, kialakultak azok a kerületek, amelyek lakossága alulfizetett, alacsony iskolázottságú, rossz életkörülmények között tengődő, az egészségügyi ellátást nélkülözni kényszerülő fekete bőrű emberekből került ki. Los Angeles keleti részén Watts, míg déli részén Lompton voltak azok a földszinti lakóházas kerületek, ahol a lakosság többségének – általuk a faji megkülönböztetésre hivatkozva ugyan, de – gyakran gyűlt meg a baja a rendőrséggel. 1963 és 1965 között 65 afrikai amerikai személyt lőttek le ezekben a kerületekben rendőrök,⁶ és ezen időszak alatt mintegy 200 demonstrációt szervezett a fekete bőrű lakosság az életkörülményeinek javításáért.⁷ 1974 és 1979 első fele között a statisztika még rosszabb adatokat mutatott: a kérdéses időszakban Los Angeles rendőrei 584 gyanúsított ellen használtak fegyvert, a terheltek 55%-a afrikai amerikai, 22%-a spanyol volt. A fegyverhasználat során 128 halál következett be, az elhalálozottak 50%-a afrikai amerikai, 16%-a pedig spanyol volt.⁸

A wattsi zavargás után a többségében felső középosztálybeli, „fehérgalléros” szakértőkből álló *McCone Bizottság* vizsgálatot végzett,⁹ és jelentést készített arról, hogy milyen társadalmi és faji feszültségek vezettek a tüntetés kirobbanásához.¹⁰ A jelentés – körülbelül 10 ezer, a zavargásokban érintett személlyel készített interjú alapján – a további zavargások megelőzése érdekében javasolja a rendőrség és a civil lakosság kapcsolatrendszerének javítását, a munkanélküliség csökkentését a kerületben, az oktatás felzárkóztatását a fehér lakosság által lakott kerületek szintjére és az emberi jogi mozgalmak keretében kialakuló tiltakozó felvonulások visszaszorítását.¹¹ A jelentés a wattsi zavargás kapcsán rögzítette, hogy Los Angeles fekete bőrű lakosságának mindössze 2%-a volt érintett az utcára vonulásban, többnyire munkanélküli, alacsony iskolázottságú, bűnözői életvitelt folytató fiatalok.¹² Rendészeti szempontból a jelentés kiemelte, hogy a Nemzeti Gárda bevetésére korábban kellett volna sort keríteni, így a tömegzavargás már jóval hamarabb is megszüntethető lett volna.¹³ A jelentést számos szakmai támadás érte, amelyek a zavargás valódi okaként a fekete bőrű lakosság ellehetetlenült gazdasági helyzetét és faji szegregációját nevezték meg.¹⁴

⁶ Robin D. G. Kelley: Watts. Remember what they built, not what they burned. *Los Angeles Times*, 2015. augusztus 11.

⁷ A témáról részletesen lásd William Brink – Louis Harris: *The negro revolution in America*. New York, Simon and Schuster, 1964.

⁸ Felker-Kantor (2020): i. m. 1038.

⁹ Scoble Harry M.: The McCone Commission and social science. *Phylon*, 29. (1968), 2. 167.

¹⁰ Roger Daniels: Violence in the city – An end or a beginning? A report by the Governor's Commission on the Los Angeles riots (Dec. 2, 1965). *Pacific Historical Review*, 35. (1966), 2. 239–240.

¹¹ Fogelson (1967): i. m. 339.

¹² Scoble (1968): i. m. 172.

¹³ Fogelson (1967): i. m. 357.

¹⁴ Lupo (2010): i. m. 93–94.

Rodney King története

Rodney King 1991. március 3-án 185 km/óra sebességgel vezette a személygépkocsiját Los Angeles egyik déli kerületében. Bár a sebességtúllépésre a többnyire afrikai amerikai lakosok által lakott kerületben került sor, a színesbőrű fiatalember a közúti ellenőrzésre – saját későbbi vallomása szerint – azért nem állt meg, mert tartott attól, hogy az adott kerületben bizonyosan rendőri túlkapás és agresszió áldozata lesz. Előéletét tekintve pedig feltételeken volt szabadlábon, rablás büntetése miatt töltött szabadságvesztésből kapott kedvezményt. Az őt üldözőbe vevő rendőrautó végül egy másik, többségében nem színesbőrűek által lakott kerületben tudta őt megállásra kényszeríteni. A rendőrautóból kiszálló négy rendőr (három fehér és egy spanyol ajkú személy) bántalmazni kezdte a sértettet: gumibotokkal ütlegelték, megrugdosták, majd a földre teperték, maradandó fogyatékossgot okoztak a sértettnek.¹⁵ A bántalmazást az egyik erkélyről *George Holliday* szemtanú videókazettára rögzítette. A 12 perces videófelvétel másnap a helyi televízióban, harmadnap pedig az országos médiában is bejárta Amerikát, a felháborodási hullám végigsöpört az egész országon. A Los Angeles-i afrikai amerikai lakosság elkeseredett dühét csak növelte, hogy pár nappal később 1991. március 16-án egy *Latasha Harlins* nevű 15 éves afrikai amerikai diáklányt lőtt le saját fegyverével egy koreai áruházban pénztárosként dolgozó, 51 éves koreai nő, *Soon Ja Du*. Az emberölés okaként az elkövető azt jelölte meg, hogy a sértett nem volt hajlandó kifizetni egy 2 deciliteres dobozos narancslevet, amely kapcsán szóváltásba keveredtek. Amikor a sértett – rövid dulakodást követően – sem engedte el az üdítősdobozt, és azzal együtt szándékozott távozni az áruházból, a koreai pénztárosnő elővette a pultból a fegyvert és lelőtte a fekete bőrű sértettet.

Ilyen előzmények után került sor a *Rodney Kinget* bántalmazó négy rendőr elleni büntetőper lefolytatására, alig egy évvel *King* bántalmazást követően. A tárgyalást azonban nem az általános illetékesség szerinti bíróság folytatta le, hanem egy másik, többségében fehér bőrűek által lakott kerületben (Silly Valley) működő bíróságot jelöltek ki. Az ítélethirdetést széles körű társadalmi érdeklődés előzte meg országszerte, ám – a várakozással ellentétben – a fehér bőrű esküdtekből álló esküdtszék minden vádpontban felmentette mind a négy vádlottat.¹⁶ A Los Angeles-i afrikai amerikai lakosság elégedetlen volt az ítélettel, és úgy értelmezte azt, hogy a fehér bőrű rendőrök a törvényeken felül állnak, bármilyen

¹⁵ Rodney King később (1994-ben) kártérítési pert indított Los Angeles város ellen, amely polgári perben közel 4 millió dollár kártérítést ítélt meg számára a szövetségi bíróság.

¹⁶ Később, 1993. április 7-én egy megismételt eljárásban az új bíróság a négy vádlottból kettőt bűnösnek talált és 30 nap szabadságvesztésre ítélte őket.

bűncselekményt elkövethetnek a sérelmükre.¹⁷ Ezért 1992. április 29-én kezdetét vette egy hat napig tartó zavargássorozat, amely leginkább Los Angeles déli részét érintette. A környéken a Molotov-koktélok dobálása, több ezer lakóház felgyújtása, szintén ezres nagyságrendben üzletek fosztogatása, és a koreai boltok kirablása általános állapotá vált. A fekete bőrű felkelők kövekkel dobálták az autokat, fosztogattak, a Florance és Normandie utak kereszteződésénél egy kamionból kirángattak egy fehér bőrű sofört és – a média számára rögzített helikopterfelvételek tanúsága szerint – szinte halálra kövezték. A közrend és a közbiztonság teljes mértékben megszűnt, összeomlott a rendfenntartás és a tűzoltóság is. Az időközben elrendelt kijárási tilalom ellenére is nyílt háború folyt az utcákon, és az USA harmadik legnagyobb személyi állományával büszkélkedő Los Angeles-i rendőrség tehetetlennek bizonyult a faji alapú zavargás megfékezésében. Először 2000 nemzeti gárdista és a tengerészgyalogság bevetésére került sor, végül összesen mintegy 13 ezer katona szállta meg a várost. A zavargás során összesen 11 ezer embert tartóztattak le, és 3767 ház égett porig.

Rodney King bántalmazását követő egy hónapon belül Los Angeles polgármestere felállítatott egy bizottságot a történetek belső, hivatásos rendőri állományon belüli kivizsgálására. A bizottság vezetését *Warren Christopher* ügyvédre bízta, aki létrehozott egy hat főből álló testületet. 1991 júliusára a bizottság elkészítette 297 oldalas jelentését, amelyben arra a megállapításra jutott, hogy Los Angelesben a rendőri állomány jelentős része jogellenesen alkalmaz erőszakot a lakossággal szemben, és intézkedései során tudatosan figyelmen kívül hagyja a vonatkozó szakmai irányelveket, utasításokat. A jelentés kiemelte, hogy a rendőrség állományába tartozók közül olyanok is vannak, akik hátrányosan megkülönböztető eljárásokat alkalmaznak az eljárás alá vont személy bőrszínére tekintettel és előítéletekkel élnek a színes bőrű állampolgárokkal szemben. A beszámoló ajánlást fogalmaz meg az állomány kiválasztása és kiképzése, valamint továbbképzése során alkalmazandó módszerekre. A bizottság javasolta a rendőrfőnök leváltását is. A jelentés eredményeképpen 44 hivatásos rendőr ellen indult eljárás, akikről bizonyítást nyert, hogy túlkapásokat valósítottak meg.

Az ítélet kihirdetését követően kitört zavargások leverése után a Los Angeles-i lakosság számára egyértelművé vált, hogy a *Christopher-jelentés* nem hozott eredményt. A következő felállított testület a *William Webster* által vezetett *Webster-bizottság* lett, amely 1992 októberében látott munkához és 1993 májusára készítette el 400 oldalas jelentését. A *Webster-jelentés* – ellentétben a *Christopher-jelentéssel* – alapvetően a hangsúlyt nem a rendőri erőszak szükségtelen alkalmazására helyezte, sokkal inkább a rendőrség belső szervezeti egységeinek strukturális

¹⁷ Deborah Waire Post: Race, riots and the rule of law. *Denver University Law Review*, 20. (1993), 2. 237–263.

megújítását jelölte meg célként. Kiemelte továbbá – ahogyan azt már 1965-ben a wattsi zavargásokat követően született *McCone-jelentés* is tette – a szociális problémák megoldásának szükségességét a zavargások megelőzése érdekében, ezáltal inkább a prevenció fontosságára fókuszált.¹⁸

Több dimenziós rendszert?

A megoldáshoz vezető utak felvázolása *Monika C. Bell* szerint több síkon történhet.¹⁹ Ha csupán szervezeti, igazgatási szinten (1) kerül sor a megoldások kutatására, akkor a rendőrség hivatásos állományához csoportosított pénzügyi eszközök újraosztása, illetve a területi ellátási kötelezettség földrajzi terének csökkentése vezethet eredményesebb rendfenntartási mutatókhoz.

A jogi megoldások síkján (2) a negyedik alkotmánymódosítás értelmezési kérdései kerülnek boncolgatásra. A negyedik alkotmánymódosítás értelmében ugyanis a hatóságok indokolatlanul nem korlátozhatják az állampolgárokat a házijog és a tulajdonjog gyakorlásában, azaz hatósági engedély nélkül (ház)kutatást, motozást, lefoglalást nem foganatosíthatnak. (A hatósági engedély kibocsátásához pedig bűncselekmény – bizonyítékokkal alátámasztott – alapos gyanúja szükséges.) A negyedik alkotmánykiegészítés joggyakorlati értelmezéséből fakad az is, hogy a rendőrség nem gyakorolhatja rendészeti és büntetőeljárási jogosítványait visszaélés-szerűen. Csak néhány állam tisztázza azonban jogilag azokat a feltételeket, amelyek a rendőri erőszak jogszerű alkalmazását alátámasztják. (Kaliforniában például akkor van helye – akár élet elleni – erőszakos fellépésnek, ha élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegető veszélyhelyzet áll fenn, és a rendőr képes a minősített veszélyhelyzet elhárítására, továbbá az adott helyzetben erre a lehetősége is megvan.) A jogalkotás terén hasznos lenne szövetségi jogforrásokban megkövetelni az egyes rendőri szervezeti egységektől olyan adatbázis vezetését, amelyben rögzítik az utólag alaptalannak minősített kényszerintézkedéseket, illetve testi kényszerítő eszközöket. Továbbá a rendőri túlkapások megfékezése érdekében a belső utasítások pontosítása és a megfelelő szervezeti kultúra kiépítése és fenntartása is szükséges, hiszen a rendőri állomány tagjai úgy viselkednek, ahogyan vezetőik és kollégáik elvárják tőlük.²⁰

¹⁸ Stephen Averill Sherman: *The City of Angels, the sins of the LAPD and the dos and don'ts of policing reform. Kinder Institute Research*, 2020. július 30.

¹⁹ Monica C. Bell: *Police reform and the dismantling of legal estrangement. Yale Law Journal*, 126. (2017), 7. 2141.

²⁰ Seth W. Stoughton – Jeffrey J. Noble – Geoffrey P. Alpert: *How to actually fix America's police. The Atlantic*, 2020. június 3.

Szintén a jogi megoldásokhoz tartozik az USA-ban ismert úgynevezett „qualified immunity” jogintézményének megszüntetése. Ezen doktrína alapján ugyanis a rendőrség hivatásos állományába tartozó személyek nem tartoznak civiljogi (kártérítési) felelősséggel a hivatali eljárásuk alatt, illetve azzal összefüggésben elkövetett cselekedeteikért, csupán akkor, ha a felperes (károsult) bizonyítja, hogy az eljáró rendőr olyan alapjogsértést követett el a sérelmére, amelynek felismerése bárkitől elvárható.²¹ A doktrína eltörlésével a rendőri állomány tagjainak közvetlen, személyes felelőssége kerülne előtérbe, ami elősegíti a rendeltetésszerű kötelességteljesítést.

A társadalomközpontú, a közösség érdekeire fókuszáló megoldások (3) terén a rendészeti szervek működésének demokratizálása, tevékenységük megfelelő átláthatóságának biztosítása jelölhető meg célkitűzésként. Idesorolható az egyeztetési folyamatok felerősítése a hatóságok és a civil közösség(ek) tagjai között, amely során manapság egyre inkább előtérbe kerül a „civil rendőrség” létjogosultsága. *Sklansky* szerint ennek köszönhetően ma már lényegesen jobb a kapcsolat a rendőri szervek és a helyi közösségek között. A rendőrség személyi állománya jobban képzett, lényegesen ritkábban kerül sor hatósági túlkapás és rendőri erőszak alkalmazására, mint 25 évvel ezelőtt. Ugyanakkor a szerző szerint a fejlődésnek valós akadályát képezi a rendőri szervek decentralizáltsága. Az USA-ban 18 ezer rendfenntartó intézmény létezik, amelyek közül nem egy rendkívül alacsony személyi állománnyal (például 25 fő alatti létszámmal) működik. A decentralizált szervezeten belül pedig a szemléletváltás átvezetése nehézkes.²² Az intézményi szerepkörök górcső alá vétele azonban kétségtávolan azt támasztja alá, hogy az USA elindult abba az irányba, hogy finomítani, illetve visszaszorítani igyekszik a hatósági beavatkozás létjogosultságát, mindeközben belátja, hogy erősíteni kell a szociális jólét biztosítása érdekében tett intézkedéseket.²³ Ennek jó példája a Los Angelesben hamarosan bevezetésre kerülő speciális rendőri átszervezés, amelynek lényege szerint a hivatásos rendőrök a mentális problémákkal küzdő, illetve családi vagy szomszédos viszályba keveredett áldozatoktól beérkező telefonhívásokat személyesen fogadva járnak el, karöltve egyes szociális intézményekkel.²⁴

²¹ Stoughton–Noble–Alert (2020): i. m.

²² David Alan Sklansky: Twenty-five years after Rodney King: has there been a progress? *Stanford Law School*, 2016. július 20.

²³ Bell (2017): i. m. 2149.

²⁴ Alexandra Meeks – Scottie Andrew: Los Angeles City Council moves forward with plan to replace police officers with community-based responders for nonviolent calls. *CNN*, 2020. június 30.

Irodalomjegyzék

- Bell, Monica C.: Police reform and the dismantling of legal estrangement. *Yale Law Journal*, 126. (2017), 7. 2054–2150. Online: <https://www.yalelawjournal.org/essay/police-reform-and-the-dismantling-of-legal-estrangement>
- Brink, William – Louis Harris: *The negro revolution in America*. New York, Simon and Schuster, 1964.
- Cohen, Jerry – William S. Murphy: *Burn, baby, burn! The Los Angeles race riot, August 1965*. New York, Dutton, 1966.
- Daniels, Roger: Violence in the city – An end or a beginning? A report by the Governor's Commission on the Los Angeles riots (Dec. 2, 1965). *Pacific Historical Review*, 35. (1965), 2. 239–240. Online: <https://doi.org/10.2307/3636691>
- Felker-Kantor, Max: Liberal law-and-order: the politics of police reform in Los Angeles. *Journal of Urban History*, 46. (2020), 5. 1026–1049. Online: <https://doi.org/10.1177/0096144217705462>
- Fogelson, Robert M.: White on black. A critique of the McCone Commission Report on the Los Angeles riots. *Political Science Quarterly*, 82. (1967), 3. 337–367. Online: <https://doi.org/10.2307/2146769>
- Kelley, Robin D. G.: Watts. Remember what they built, not what they burned. *Los Angeles Times*, 2015. augusztus 11.
- Lupo, Lindsey: *Flak-Catchers. One hundred years of Riot Commission Politics in America*. Lanham, Lexington Books, 2010.
- Meeks, Alexandra – Scottie Andrew: Los Angeles City Council moves forward with plan to replace police officers with community-based responders for nonviolent calls. *CNN*, 2020. június 30.
- Post, Deborah Waire: Race, riots and the rule of law. *Denver University Law Review*, 20. (1993), 2. 237–263.
- Queally, James: Watts riots. Traffic stop was the spark that ignited days of destruction in L.A. *Los Angeles Times*, 2015. július 29.
- Scoble, Harry M.: The McCone Commission and social science. *Phylon*, 29. (1968), 2. 167–181. Online: <https://doi.org/10.2307/273947>
- Sherman, Stephen Averill: The City of Angels, the sins of the LAPD and the dos and don'ts of policing reform. *Kinder Institute Research*, 2020. július 30. Online: <https://kinder.rice.edu/urbanedge/2020/07/30/police-reform-houston-task-force-los-angeles>
- Sklansky, David Alan: Twenty-five years after Rodney King. Has there been a progress? *Stanford Law School*, 2016. július 20. Online: <https://law.stanford.edu/2016/07/20/twenty-five-years-after-rodney-king-has-there-been-progress>
- Stoughton, Seth W. – Jeffrey J. Noble – Geoffrey P. Alert: How to actually fix America's police. *The Atlantic*, 2020. június 3.